

zahtjeva za pristup informacijama od čak 81% u rasponu od pet godina, koje prati i podjednako povećanje pritužbi. U skladu s tim, u javnim upravama očit je nedostatak odgovornosti i transparentnosti, koji su zapravo neophodni za demokratske sustave. Budući da su zapisi izraz dokumentiranja i podržavanja odgovornosti, spisovodstvo se mora regulirati zakonodavstvom, odgovarajućim politikama, standardima te primjerenim mjerilima. Sve to Valpy izvlači iz usporedbe spisovodstvenih sustava sa sustavima financijskoga upravljanja u Kanadi, koji su građeni desetljećima.

U rubrici *Prikazi knjiga* Amy Marshall Furness prikazuje *Afterlives of Abandoned Work: Creative Debris in the Archive* autora Matthewa Harlea, uredničku knjigu Jordana Landesa i Richarda Espleya *Radical Collections: Re-Examining the Roots of Collections, Practices and Information Professions* obrađuje Jennifer Grant, a knjigu Trevora Owensa *The Theory and Craft of Digital Preservation* Evelyn McLellan.

Na kraju je broja nekrolog u sjećanje na Elizabeth Blight (1944.-2019.) te pismo upućeno uredniku, u kojem Ray Edmondson iznosi reakcije na rad *The UNESCO Memory of the World program: Promise postponed* iz prethodnoga broja časopisa.

*Silvija Budak*

### ***Archives and Manuscripts* 47, br. 1-3 (2019).**

Specijalno izdanje časopisa *Archives and Manuscripts* 47, br. 1, posvećeno je temi pod naslovom *Informacijske tehnologije i autohtone zajednice*, a gosti urednici su Lyndon Ormond-Parker i Aaron Corn. Izdanje otvara uvodnik, te ga slijedi osam članaka, dva osvrti i dva prikaza knjižnih izdanja. Lyndon Ormond-Parker predavač je Sveučilišta u Melbournu na Studiju autohtonih zajednica, a Aaron Corn ravnatelj je Nacionalnoga centra za aboridžinski jezik i glazbu te profesor glazbe na Sveučilištu Adelaide. Iz uvodnika prvenstveno doznajemo kako je riječ o člancima sa simpozija *Informacijska tehnologija i autohtone zajednice*, održanoga 2017. u Melbournu.

Autor prvoga članka jedan je od glavnih urednika – Lyndon Ormond-Parker – koji u radu naslova *Deadline 2025: AIATSIS: Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander cultural heritage and the audiovisual archive* (“Krajnji rok 2025: AIATSIS i audiovizualni arhiv”) analizira pitanje zbirke audiovizualnih zapisa nastalih radom Australskoga instituta za kulturno nasljeđe Aboridžina i Otočana Torresova prolaza (dalje: Institut) kao zapisa o zajednici

dvaju autohtonih australskih naroda. Institut je osnovan 1964. te danas predstavlja najveću svjetsku zbirku slikovnih, pisanih, tiskanih, filmskih i fono zapisa vezanih uz autohtono stanovništvo. Audiovizualni dio zbirke sastoji se od 650.000 fotografija (negativa, pozitiva, digitalnih fotografija), 40.000 sati audio-materijala i 198,120.000 metara filmske vrpce. U uvodnom dijelu članka upoznajemo povijest Instituta i povijesne promjene u koncepciji njegova rada, vođenja i upravljanja zbirkama. Činjenica da su tek s vremenom članovi upravljačkih tijela postali pripadnici domicilnih naroda utjecala je i na koncepte rada ustanove, pa su tako 2016. amandmani Zakona o Institutu apostrofirali nekoliko novih i/ili redefiniranih ciljeva, od kojih je jedan osiguravanje dugotrajnoga očuvanja audiovizualnih zapisa. Najveće poteškoće pojavile su se u zaštiti, očuvanju i dugoročnoj iskoristivosti najranije nastalih zapisa, onih iz 1960-ih i 1970-ih godina. Problem predstavlja i velik broj različitih formata zapisa nastalih tijekom dugoga vremenskoga razdoblja. Stoga je 2009. Institut usvojio ambiciozan plan – tzv. 2025 plan – koji je prije svega obuhvaćao sustavni pristup identificiranju i prenosivanju najrizičnijih zapisa u digitalni format do 2025. godine. Već je 2019. bilo jasno da tehnički, tehnološki, financijski i kadrovski resursi Instituta neće biti dovoljni za dovršetak plana u roku, pa se je počelo razmišljati o odabiru dijela zapisa koji će biti digitalizirani. Osim digitalizacije, kao uobičajen pridruženi problem, pojavilo se je i pitanje kapaciteta za pohranu snimaka. Sve je to dovelo i do propitivanja mogućnosti uključenja društvene zajednice u provedbu plana. Autor nas upoznaje i sa širim kontekstom nastanka množine fono- i audio-zapisa kao posljedice izrazitoga širenja radio- i tv mreža domorodačkih zajednica tijekom 1970-ih i 1980-ih, čije je gradivo još kod stvaratelja. Upravo je ta činjenica bila jednim od okidača ideje da se akcija zaštite i digitalizacije proširi i na vlasnike zapisa (ne samo vlasnike radio- i tv difuzijskih kuća, nego i organizacija drugih vrsta, kao što su lokalne udruge, misije, škole i sl.). Na taj je način postignuto da je baza svakovrsnih resursa – financijskih, kadrovskih, vremenskih – raspršena na veći broj dionika, čime je povećana efikasnost i brzina postupka zaštite. Autor naglašava da je takvom pristupu prethodio intenzivan rad s lokalnim zajednicama u podizanju svijesti o značenju tih zapisa, koji u lokalnoj zajednici postižu veću i raznolikiju uporabljivost, jer nisu – kao u Institutu – dohvatljivi samo istraživačima i znanstvenicima. Učinkovitost je postignuta i edukacijama: za poslove zaštite, upravljanja i digitalizacije zapisa, dijeljenja znanja i vještina te racionalnijega dijeljenja i korištenja postojeće opreme i tehnološke infrastrukture.

Drugi je rad Ewana Maidmenta i Fione Blackburn *Administration of the Aurukun archives held at the Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies* (“Upravljanje arhivom Aurukuna u AIATSIS”). Govori također o domorodačkoj zbirci – onoj grada (i okruga) Aurukuna, smještenoga na poluotoku Cape York u najsjevernijem dijelu Australije (država Queensland) – koji je oduvijek imao važnu ulogu u društvenom i političkom razvoju ukupnoga domorodačkoga stanovništva Australije. Cijelo je područje dotičnoga okruga tzv. Zemlja Wik (Wik Land) izuzetno bitno, jer je riječ o prirodnom okružju važnom

za tradicijski način življenja izvornoga stanovništva – za njihova vjerovanja, običaje, prirodno pravo i plemensku hijerarhiju. S druge strane, područje je bogato prirodnim resursima važnima za industrijski i ukupni gospodarski razvoj države Queensland, te je bilo za očekivati da će doći do društvenih lomova u sudaru dviju različitih civilizacija. Navedeno je eskaliralo u razdoblju kasnih 1950-ih do sredine 1970-ih, kad su pravo zakupa zemljišnih posjeda od države dobile kompanije vlasnice rudnika boksita, a da pri tom ni u jednom trenutku pregovaranja nije bilo konzultirano domicilno stanovništvo. Zanimljivo je, međutim, da su predvodnici autohtonoga stanovništva – osim što su cijeli slučaj doveli do sudskoga postupka – pomoć zatražili i od AIATSIS Instituta, shvaćajući da bi im bitno koristili pisani zapisi njemačko-moravskih prezbiterijanskih misionara, koji su ondje imali misiju od 1891. godine. U tom smislu je 1979. započeo postupak predaje arhivskih zapisa dotične misije u Institut. Već 1981. tu je zbirku sredila, popisala i opisala Diane von Sturmer, što je objavljeno kao prvo izdanje u ediciji vodiča toga Instituta, ali sve je ubrzo pretvoreno u široki projekt prikupljanja zapisa pod naslovom *Aurukun Community Records Project*, što je kulminiralo izradom Aurukun baze podataka 1987.-1990. Sve navedeno bitno je pridonijelo tzv. slučaju Wik, a potom i Wik zakonu iz 1996., kojim je domicilnomu stanovništvu dano zakonsko pravo da sudjeluje u odlučivanju o eksploataciji zemljišnih površina, uz poštovanje njihovih primarnih tradicijskih prava.

Sljedeći je rad Dore Dallwitz, Johna Dallwiza i Susan Lowish *Ara Irititja and Ara Winki in the APY Lands: Connecting archives to communities through mobile apps on portable devices* (“Ara Irititja i Ara Winki u APY zemljama: Povezivanje arhiva i zajednice putem mobilnih aplikacija na prijenosnim uređajima”). Za pojašnjenje, APY zemlje su Anangu Pitjantjatjara Yankunytjatjara zemlje, koje obuhvaćaju veliko područje, rijetko naseljeno, smješteno na udaljenom sjeverozapadu države Južne Australije, u središtu australskoga kontinenta. Članak govori o permanentnom i višeznačnom projektu naziva *Ara Irititja* započetom prije 25 godina, koji prikuplja i zaštićuje povijesne, mahom slikovne i zvučne zapise vezane uz Anangu kulturu te utvrđuje čime je projekt pridonio napretku domorodačkih zajednica. Članak posebno naglašava i novi pilot projekt Ara Winki Br. 1, čitav niz priča, aplikaciju kreiranu posebno za prijenosne uređaje, koja isporučuje čitav niz povijesnih i kulturnih sadržaja Anangu kulture na lokalnim jezicima, a napose je osmišljena radi povezivanja mlađih generacija s postojećim sačuvanim zapisima.

Rad naslova *“Around the Meeting Tree”: Methodological reflections on using digital tools for research into Indigenous adult education in the Networking Tranby project* (“Okolo stabla susreta: Metodološka razmišljanja o korištenju digitalnih alata u istraživanjima obrazovanja odraslih autohtonih stanovnika u projektu umrežavanja projekta Tranby”) bavi se učinkovitom suradnjom programa Tranby (nacionalni program obrazovanja odrasloga domicilnoga stanovništva Australije, Sydney) i Tehnološkoga sveučilišta u Sydneyu. Kao mnogi slični projekti i inicijative u

Australiji, i taj je započeo kao program doseljenih bijelih stanovnika 1950-ih, no s vremenom se je razvijao u pravcu obostranoga učenja (bijelci-domoroci) te je do 1980-ih godina stekao ime *Networking Tranby*, upućujući na dvosmjernost procesa. Tada je počeo i prijenos nadzora nad programom na predstavnike domicilnoga stanovništva. Posve je jasno da je rad organizacije, koja se nije bavila isključivo edukacijom, nego i aktivizmom i podržavanjem svojih “učenika” u etabliranju u široj zajednici, s vremenom generirao mnoštvo izričito raznovrsnih zapisa: od onih koji su svjedočili njihovim programima, planiranju, upravljanju, radu tijela upravljanja, preko nastavne dokumentacije i studentskih radova, do aktivističkih događanja i kampanja. Velik doprinos sređivanju, popisivanju i digitalizaciji tih zapisa imala je u razdoblju 1999.-2004. ondje zaposlena arhivistica Julia Mant. Njezin je rad ukazao na dva ključna problema: nedostatak zapisa za pojedina razdoblja ili aktivnosti Tranbyja i pitanje dostupnosti zapisa koji su nosili obilježja osobnih podataka. U svrhu prevladavanja tih problema osmišljen je projekt intervjuiranja bivših polaznika i zaposlenika toga nacionalnoga programa, jednako tradicionalnim konvencionalnim usmenim intervjuiranjem kao i upitnicima koji su distribuirani internetskim kanalima (*web*, društvene mreže). Potonji su naročito bili potrebni jer nisu sačuvane cjelovite evidencije ni kontakti polaznika, ali također i stoga što su podatke željeli prikupiti i od ostalih društvenih dionika koji su o programu Tranby imali bilo kakva saznanja. Osim metodoloških dvojbi o prikupljanju oralnih zapisa, projekt je pažljivo pratio i obrasce stavova sudionika prema cijelomu poduhvatu. Generalno je uočeno da su intervjuirani mahom pripovijedali o službenim aktivnostima programa, a u puno manjoj mjeri o osobnim stavovima i iskustvima. Zamijećeno je također da je relacija na postavljeni upitnik na društvenim mrežama u najvećoj mjeri bila vezana uz preporuke poznatih kontakata, a manje uz vlastitu inicijativu na slučajno dohvaćenu obavijest. Svi podatci pretočeni su u bazu podataka, pažljivo anonimiziranu i također objavljenu, kako bi prikupljeno bilo višestruko korisno: kao izvor informacija o Nacionalnom centru (mahom namijenjeno povjesničarima), kao izvor podataka važnih za pojedince koji su u programu sudjelovali različitim ulogama te kao pomoć i primjer arhivistima za potrebe nekih budućih sličnih projekata.

Autorica Cat Kutay s Fakulteta inženjerstva i informacijskih tehnologija Tehnološkoga sveučilišta u Sydneyu, u radu *Locating knowledge* (“Pronalazjenje znanja”) razmatra pitanje na koji način i u kojoj mjeri IT tehnologija može pridonijeti i poduprijeti širenje znanja unutar konceptata funkcioniranja izvornoga australskoga stanovništva i u kontekstu bogatstva različitih jezika koji opisuju raznovrsna australska područja. Naime, kao i množina stručnjaka diljem svijeta, Kutay smatra da sadržaji zapisa koji su izvori znanja u digitalnom okruženju mogu na niz kreativnih načina biti pretočeni u pristupačnija i fleksibilnija edukativna okruženja. IT može osigurati niz interaktivnih sučelja koji će širemu auditoriju osigurati pristupačnije i prijemčivije načine stjecanja znanja. Apostrofira, naravno, aboridžinsku zajednicu, koju prije svega definira jezik, odnosno jezici, koji su tijesno i neodjeljivo vezani uz zemlju i prirodu, kao što i cjelokupan fun-

dus njihova znanja proizlazi – doslovno i preneseno – iz zemlje. U prenesenom smislu, jezik je spremište znanja o zemlji, povijesti i detaljima prirodnoga okoliša. Autorica je, naravno, svjesna da njezin rad svjedoči samo o još jednom u nizu iskustava kako IT razvoj pridonosi suradnji s određenom zajednicom kao dioničkom društvu. Rad naglašava da je kod IT obrazovnih sadržaja namijenjenih autohtonim stanovnicima potrebno poštovati i slijediti koncepte njihovih tradicionalnih načina prenošenja znanja (mahom kroz pričanje priča, ali također i kroz slikovne materijale), ali jednako tako poštovati i društvene koncepte toga procesa. Primjerice, u izvornim zajednicama izuzetno je važno navoditi izvore znanja, a važnost i autoritet ima pogotovo onaj izvor koji je neko znanje osobno iskustveno spoznao. Prenošnje tuđega iskustvenoga znanja kod aboridžinske zajednice automatski gubi na vrijednosti, pa je takvo znanje i teže prenijeti. U tom smislu Kutay smatra kako se dobro osmišljene aplikacije koje će učinkovito prenositi znanje među autohtonim stanovništvom ne mogu primjereno osmisлити bez dodatnih znanja o aboridžinskoj kulturi i načelima ustroja njihova društva.

*Diverse socio-technical aspects of a digital archive of Aboriginal languages* (“Različiti socio-tehnološki aspekti digitalnoga arhiva aboridžinskih jezika”) rad je Catherine Bow, lingvistice sa Sveučilišta Charles Darwin (australska država Sjeverni Teritorij), koja je angažirana na projektu analize socio-tehnoloških aspekata jednoga od brojnih digitalnih arhiva u Australiji pod naslovom *The Living Archive* (“Živi arhiv”). Svoje je istraživanje i analizu slikovito prikazala primjerima dvaju korisnika *Living Archive*: jedne starije Aboridžinke, koja je uzgred i velika poznavateljica aboridžinskih jezika, te učiteljice koja nije autohtoni stanovnik Australije i ne poznaje aboridžinske jezike. Sjedeći zajedno s prvom korisnicom (koja je u prošlosti, za svojega radnoga vijeka, radila na raznim dvojezičnim englesko-aboridžinskim edukacijskim programima) te prateći kako reagira na mrežnu stranicu *Living Archive*, utvrdila je da je navedenoj dosta brzo, već nakon nekoliko navigacijskih koraka, pala koncentracija i interes za daljnje otkrivanje sadržaja. Odnosno, nije iskazivala potrebu za dosegom konkretnih, pojedinačnih digitaliziranih zapisa. Za razliku od nje, učiteljica koja potječe iz ne-domicilnoga stanovništva, a trenutačno radi na dvojezičnim edukacijskim programima, u čas je prošla – ne zastajkujući – cijeli niz koraka koji je davao općenite, kontekstualne podatke važne za razumijevanje merituma, s očitom namjerom da što prije dohvati pojedinačni digitalizirani zapis koji joj je trebao za neku određenu metodičku jedinicu. Budući da je odnosna stranica bila potpuno otvorena (*open access*), osim općih podataka o broju pristupnika te njihovu prosječnom zadržavanju na stranici, nije bilo načina da se dozna išta detaljnije o tipovima i profilima korisnika. Kako bi ipak dobila povratne informacije, Bow je osmislila kratku *online* anketu u trajanju jednoga mjeseca. Uzorak (povratni odgovor dalo je svega 55 korisnika) je zapravo bio nereprezentativan, a uglavnom je bila riječ o predstavnicima ne-autohtonih naroda doseljenih na tlo Australije, većinom stanovnika urbanih sredina. Oni su mahom dali vrlo pozitivna mišljenja o konceptu i sadržaju stranice, te su sadržaj smatrali posebno korisnim za edukativne pro-

grame. Sažeti zaključak glasio bi – što je u nekoj mjeri iznenadilo i autoricu rada, ujedno nositeljicu projekta – kako su predstavnici domicilnoga stanovništva više pažnje polagali općoj slici koju je digitalni arhiv (tj. njegove mrežne stranice) pružao, a nedomicilno stanovništvo fokusiralo se je na pojedinačne objekte, odnosno digitalizirane zapise. Zato su predstavnici domicilnoga stanovništva “zapinjali” već na početnim koracima, čim bi utvrdili određene netočnosti ili neodređenosti početnih zapisa kojima nisu bili zadovoljni. Dalje ih nije zanimao pojedini komad, ukoliko taj ne bi bio iskazan u preciznom kontekstu prostora i jezika – a određene su se nepreciznosti, nejasnoće, pa čak i s aspekta grafičko-vizualne zbrke, na dotičnoj stranici javljale kroz cijelo vrijeme i obuhvat *Living Archive*. Temeljem tih saznanja, autorica zaključuje kako se neprestano pažljivo trebaju osluškiivati potrebe i karakteristike korisnika, te u najkraćem mogućem roku djelovati u pravcu zadovoljavanja njihovih zahtjeva.

*Between policy and practice: Archival descriptions, digital returns, and a place for coalescing narratives* (“Između politike i prakse: Arhivski opisi, digitalni povratci i mjesto za spajanje priča”) rad je koautorica Sharon Huebner i Stelle Marr. U njemu raspravljaju o zbirci Posjed Strathfieldsaye u Arhivu Sveučilišta u Melbourneu, u vezi s prepoznavanjem, zaštitom i obnavljanjem nasljeđa Koori (prvih naroda jugoistočne Australije). Kolekcija doseljenika uključuje fotografije ranih 1900-ih, u okviru dva albuma – obiteljskoga albuma koji uključuje niz studijskih portreta odraslih i djece Koori te albuma s prikazom obitelji Koori na postaji aboridžinske misije Ramahyuck. U prošlosti su albumi bili definirani i ograničeni na tradicionalne postupke arhiviranja, koji isključuju interpretaciju Koorija, njihovo autorstvo i socijalni kontekst. Vraćanje vlasništva i autorstva nematerijalnoga nasljeđa na narod (skupinu) Koori, igra veliku ulogu u identifikaciji fotografija predaka s Koori perspektivama identiteta i kulture.

Posljednji je članak u ovom broju Aarona Corna i Stevena Wantarrija Iampijimpa Patrica naslova *Exploring the applicability of the Semantic Web for discovering and navigating Australian Indigenous knowledge resources* (“Istraživanje primjenjivosti semantičkoga weba za otkrivanje i kretanje izvorima znanja autohtonih stanovnika”). Autori nas upoznaju s činjenicom da semantičke ontološke mrežne datoteke mogu biti fleksibilno programirane na način da u strojno čitljivim formatima budu definirani metapodatci koji će omogućavati relacijske puteve za otkrivanje resursa i na Internetu i izvan njega. Informiraju nas o postojanju globalne zajednice programera i korisnika semantičke mreže multidisciplinarnih interesa, koji stvaraju, ali i dijele, ontologije otvorenoga koda, s mogućnošću dodatnoga proširenja. Autori u ovom članku istražuju funkcionalnosti tehnika semantičke mreže za predstavljanje ontologija s karakteristikama koje podupiru australske sustave znanja, te istražuju njihove potencijale za ispunjavanje zahtjeva vodećih australskih autohtonih kolekcionara i korisnika, kako bi bili u mogućnosti pretraživati i otkrivati nasljedne izvore znanja, na način koji odražava, ali i jača njihove trajne kulturne vrijednosti.

U izdanju potom slijede dva osvrt: *What is the Australian National Maritime Museum Ilma collection?* (“Što je zbirka Ilma Australuskoga nacionalnoga pomorskog muzeja?”) autorice Dominique Sweeney te *Unveiling the Mary Macha Archives* (“Otkrivanje Arhiva Mary Macha”) autorice Suzanne Spinner.

Broj završavaju dva prikaza knjiga. Prvi je onaj izdanja *Me Write Myself: The Free Aboriginal Inhabitants of Van Diemen's Land at Wybalenna, 1832–47*, autorice Leonie Stevens, koju prikazuje profesorica Tasmanijskoga sveučilišta Rebe Taylor. Wybalenna je povijesno mjesto tasmanijskih Aboridžina, a Van Diemen je današnja Tasmanija. Drugi prikaz potpisuje Oskar Slifierz sa Sveučilišta u Melbourneu, a riječ je o prikazu knjige *Indigenous Archives: The Making and Unmaking of Aboriginal Art*, koju su uredili Darren Jorgensen and Ian McLean, obojica povjesničari umjetnosti.

*Archives and Manuscripts* 47, br. 2, kao glavna urednica potpisuje Viviane Frings-Hessami. Izdanje sadrži četiri članka (od čega dva izvorna), dva osvrt i tri prikaza knjiga.

Prvi je članak naslova *More human than human? Artificial intelligence in the archive* (“Čovječniji nego čovjek? Umjetna inteligencija u arhivu”) grupe autora (Gregory Rolan, Glen Humphries, Lisa Jeffrey, Evanthia Samaras, Tatiana Antsouпова i Katharine Stuart). Svjesni množine svakodnevnih informacija o izuzetnom napretku tehnologija umjetne inteligencije (AI) koja će potencijalno znatno transformirati naše živote, autori članak započinju pitanjem: Gdje su tu arhivi? Svjesni su da nam je AI tehnologija – ako kao struka želimo odgovoriti izazovima upravljanja zapisima u digitalnom dobu – itekako potrebna, ali s odgovarajućim vještinama i znanjem. Kako AI može automatizirati neka arhivska postupanja u arhivima? Autori pružaju sažetak prakse uporabe AI u Australiji, analizom četiriju studija slučaja. Jedan je od njih Ured za javne spise države Victoria, koji je još sredinom 1990.-ih počeo koristiti IBM Lotus Notes proizvod za upravljanje elektroničkom poštom. Namjera projekta pod naslovom *Dokaz koncepta* bila je istražiti alat za vrednovanje velikih količina sadržaja e-pošte – alat koji je temeljen na različitim statističkim modelima nastalima na pravilima i tehnikama “dubokoga učenja”. Drugi je primjer iz Južnog Novog Walesa, gdje je državni arhiv pokrenuo pilot-projekt korištenja softvera koji bi iz množine nedovoljno strukturiranih dokumenata mogao odvajati one koji su “spremni” za izlučivanje. Glavni je cilj bio testirati na istoj dokumentacijskoj cjelini strojno programirane algoritme te dobivene rezultate usporediti s već prije “ručno” obavljenim popisom za izlučivanje. Treća se studija odnosi na projekt Australuskoga nacionalnoga arhiva, također vezano uz automatsku pripremu izlučivanja gradiva, a četvrta je projekt izrade modela za automatsko upravljanje elektroničkom poštom u Ministarstvu financija australske vlade. U svakom slučaju, autori daju pregled projekata u smislu zahtjeva, dosadašnjih aktivnosti, ishoda i budućnosti. Članak završava raspravom o stečenim lekcijama, problemima i implikacijama AI u arhivu.

Leisa Gibbons u članku *Memory-making: A review of the Community Heritage Grant (CHG) Program 1994–2018* (“Stvaranje pamćenja: pregled Programa potpore nasljeđu zajednice, 1994.-2018.”) upozna nas s programom dodjele potpora povijesno-kulturnim programima koje vodi Nacionalna knjižnica u Australiji. Predstavlja rezultate istraživanja o tome tko i što se financira iz programa CHG, na temelju javno objavljenih podataka u protekle 23 godine, te postavlja pitanja o modelu CHG programa, njegovoj važnosti i svrsi u promjenjivom društvenom i tehnološkom okruženju.

Millicent Weber i Rachel Buchanan u ovom su broju objavili vrlo zanimljiv članak naslova *Metadata as a machine for feeling in Germaine Greer's archive* (“Metapodatci kao stroj za osjećaje u arhivu Germaine Greer”). Grier je poznata australska književnica i svjetska ikona radikalnoga feminizma, rođena i odrasla u Melbourneu, a od 70-ih godina prošloga stoljeća živi i radi u Londonu. Prije nekoga vremena, sveučilište u njezinu rodnom gradu osnovalo je zbirku u koja prikuplja zapise u vezi s njezinim radom: novinske članke, blogove, video- i fonozapise, intervjuje, te mnoštvo drugih povezanih digitalnih zapisa. Zbirka već sada broji oko 82 dužna metra konvencionalnih zapisa i množinu digitalnih. Rad se bavi pitanjem što se događa kad ljudski način razmišljanja susretne stroj? Naime, autorice na zanimljiv način opisuju put potrage za gradivom: od samoga kreiranja arhivskoga pomagala preko njegova korištenja – ali koje isto ovisi o osobnoj interpretaciji. Tvrde, dapače, da istraživači gradivu pristupaju s određenim osjećajima, te bi njihova analiza trebala pridonijeti definiranju metapodataka koji bi dodatno otvarali puteve originalnim sadržajima koji se u gradivu nalaze.

*Digitised, digital and static archives and the struggles in the Middle East and North Africa* (“Digitalizirani, digitalni i konvencionalni zapisi i sukobi u srednjeistočnoj i sjevernoj Africi”) rad je autora Richarda Pennella, izvanrednoga profesora na Studiju povijesti islama i Srednjega Istoka na Sveučilištu u Melbourneu, koji ispituje razlike između arhiviranoga gradiva koje je bilo izvorno digitalni zapis te naknadno digitaliziranoga i pohranjenoga gradiva. Razmatra razloge digitalizacije arhiva u etabliranim zapadnim demokratskim državama, gdje su digitalizirane zbirke i *ad hoc* datoteke mahom dostupne putem Interneta, uspoređujući ih s razlozima i načinima digitalizacije arhiva režima na Bliskom istoku i Sjevernoj Africi, koji su se srušili između 1990. i 2011. Naime, autor utvrđuje prikrivenu političku svrsishodnost s obzirom na okolnosti pod kojima su dokumenti puštani i opozivani iz javnoga uvida. Napose ispituje digitalizaciju arhivskoga gradiva nakon ratova u Iraku 1991. i 2003., te posljedične političke implikacije. Detaljno je, primjerice, analizirao pohranjeni izvorno nastali digitalni sadržaj razmijenjen putem društvenih mreža na dan kad je u Libiji u listopadu 2011. ubijen pukovnik Gadafi, te kako arhivirani digitalni oblik odražava podrijetlo i cilj radi kojega je nastao. Ni u jednom od prikazanih slučajeva (Irak i Libija) elektronički format nije bio samo pitanje lakoće distribucije informacije, nego su



i nastali radi posebnih ciljeva – grubo rečeno – da ispune “potrebe” kasnijih povjesničara za tumačenje političkih događaja.

U časopisu potom slijede dva osvrt. *An archive of humanity: the NSW Division of the Australian Red Cross, 1914–2014* (“Arhiv humanosti: Odsjek australskoga Crvenoga križa za Novi Južni Wales, 1914.-2014.”) autora Alison Wishart i Michael Carneya informira nas kako je povodom proslave svoje stogodišnjice, 2014. Odsjek australskoga Crvenoga križa za Novi Južni Wales odlučio pokloniti svoj arhiv Državnoj knjižnici te države. U članku autori opisuju postupak koji knjižničari i arhivisti koriste za upravljanje donacijama te važnost komunikacije, kako unutar knjižnice, tako i izvan nje, s volonterima Crvenoga križa, koji su prikupili, sredili i skrbili o zbirci cijelo stoljeće. Opisuje se opseg i organizacija zbirke, raznolikost formata i predmeta, njezina povijesna važnost te način na koji je promovirana publici Državne knjižnice. Autori promišljaju o tom kako zbirka svjedoči evoluciji i rastu australske najdugovječnije humanitarne organizacije te kako sadrži zapise o ljudima koji su stvarali povijest, ali nisu napisali knjige o povijesti.

Posljednji je osvrt zapravo završno obraćanje američkoga doktoranda socijalne antropologije Jarretta M. Drakea na godišnjoj konferenciji Australskoga društva arhivista, održanoj u Melbourneu 2017. godine, s naslovom *Diversity's discontents: in search of an archive of the oppressed* (“Nezadovoljstvo različitostima: u potrazi za arhivom potlačenih”). Naime, australski i američki arhivisti već se neko vrijeme suočavaju sa svojim (profesionalnim) suučesništvom u kreiranju dokumentarnoga krajolika koji isključuje i briše glasove i stavove manjinskih, potlačenih i siromašnih zajednica. Arhivske strukovne organizacije iz obje zemlje pokušavaju se suočiti s tim problemom usredotočujući se na homogenost profesije, posebno koristeći diskurs različitosti. Jarrett postavlja sljedeće pitanje: kako, ako uopće, raznolikost čini dio mogućega rješenja za uklanjanje “bijeles nadmoći” arhiva, smatrajući da je osnovna pretpostavka da arhivisti odustanu od neoliberalnoga diskursa različitoga.

Na kraju izdanja slijede prikazi triju knjiga. Lachlan Glanville prikazuje knjigu *Queering Archives: Historical Unravellings, Radical Histories Review Special Issue* (“Queering arhivi: povijesno raspetljavanje, posebno izdanje *Radical Histories Review*”) skupine urednika Daniela Marshalla, Kevina P. Murphyja i Zeba Tortorice u izdanju Duke University Pressa. Antonina Lewis donosi osvrt na knjigu *The Big Archive: Art from Bureaucracy* autora Svena Spiekera u izdanju MIT Pressa, Cambridge, MA, a Catherine Robinson upoznaje nas s knjigom *Agents of Empire: How E. L. Mitchell's Photographs Shaped Australia*, autorice Joanne Sassoon, u izdanju Australian Scholarly Publishing.

Specijalno izdanje časopisa *Archives and Manuscripts* 47, br. 3, s temom *Poslije digitalne revolucije*, uređuje gošća urednica Lise Jaillant. Jaillant je izvanredna profesorica u Školi društvenih i humanističkih znanosti pri Sveučilištu Loughborough (Velika Britanija), a prije toga predavala je na sveučilištima u

Newcastleu i Manchesteru. Broj otvara njezin neuobičajeno dugačak uvodnik od dvadesetak stranica, potkrijepljen – također neuobičajeno – bilješkama s pedesetak korištenih bibliografskih jedinica. Urednica nas informira kako je ideja ovoga posebnoga izdanja začeta u vrijeme kad je postala laureatom nagrade Britanske akademije za projekt *Poslije digitalne revolucije: Ujedinjavanje arhivista i istraživača gradiva na zadacima očuvanja digitalnih zapisa i mogućnostima stvaranja novoga znanja*. U projektu je propitivala koliko je nedostatak suradnje dvaju profila kroz dulje vremensko razdoblje utjecao osobito na pitanje dostupnosti zapisa izvorno nastalih u digitalnom obliku.

Prvi članak *Appraising, processing, and providing access to email in contemporary literary archives* (“Vrednovanje, postupci i osiguravanje dostupnosti zapisa elektroničke pošte u suvremenim književnim arhivima”) potpisuje grupa autora: Janina-Vanessa Schneider, Canaccord Adams, Sally DeBauche, Rosalind Echols, Cornwell McKean, Jane Moran i Dorothy Waugh. Autori konstatiraju kako je došlo vrijeme za znanstveno istraživanje elektroničke pošte suvremenih književnika, za koje postoji i znatan interes šire javnosti. Primjećuju da ta tema stavlja brojne izazove pred povijesno-kulturne i druge institucije koje pokušavaju vrednovati, obraditi i omogućiti pristup tomu gradivu. Autori istražuju kako institucije diljem Sjedinjenih Država, Ujedinjenoga Kraljevstva i Novoga Zelanda koriste ePADD, besplatni softver razvijen od strane Stanford Libraries. Aplikacija uključuje umjetnu inteligenciju i strojno učenje te rješavanje raznih izazova u suvremenim književnim zbirka na engleskom jeziku. Istraživanjem su obuhvaćeni britanska pjesnikinja Wendy Cope (British Library), britanski romanopisac Ian McEwan (Harry Ransom Center, Sveučilište Texas, Austin), britansko-indijski romanopisac i esejist Salman Rushdie (Sveučilište Emory), američki pjesnik Robert Creeley (Sveučilište Stanford) i novozelandski pjesnik i kritičar Ian Wedde (National Library of New Zealand). U zaključnom dijelu članka identificirana su i pobrojana područja za daljnji napredak i istraživanja na tom tragu.

Kevin Molloy, upravitelj Zbirke rukopisa iz Državne knjižnice Victoria (Australija), u drugom se članku ovoga izdanja, naslova *Literary archives in the digital age: issues and encounters with Australian writers* (“Literarni arhivi u digitalnom dobu: teme i suradnja s australskim piscima”), također bavi digitalnim zapisima nekih od suvremenih – ali samo australskih – pisaca. Razmatrajući što je to idealni (izvorno nastao) digitalni arhiv i koje su intervencije moguće, ili čak potrebne, od strane institucije posjednika u definiranju oblikovanja i buduće dostupnosti tih arhiva, ovaj članak analizira četiri studije slučaja – zbirke australskih pisaca Petera Careyja, Sonyja Hartnetta, Alexa Millera i Ouyang Yu. Govori o pregovorima pisaca s Državnom knjižnicom Victoria u zajedničkom nastojanju da njihovi zapisi u najvećoj mogućoj mjeri svjedoče o kreativnim postupcima koji će biti dostupni zajednici, naravno ipak uz određena ograničenja. Nadalje, doznajemo i kako se pri tom postavila ustanova posjednik Državna knjižnica Victoria – u smislu odgovora na njihove zahtjeve, ali i zahtjeve i očekivanja zajed-

nice. Posljedično, rad razmatra općenite koncepte na koje se načine velika (u ovom slučaju i javna) institucija može i treba baviti digitalnim kolekcijama u svojem posjedu. Članak zaključno istražuje koje su praktične tehnologije potrebne za osiguravanje sigurnoga digitalnoga repozitorija koji korisniku omogućava jednostavan pristup i isporuku izvorno nastalog književnoga sadržaja, jednako sada i u budućnosti.

*Missing Presumed: computer games and digital adventures in the Colin Smythe/Terry Pratchett Collection* ("Pretpostavka koja nedostaje: računalne igre i digitalne avanture u zbirci Colin Smythe/Terry Pratchett") naslov je sljedećega članka u ovom izdanju, autorice Marije Castrillo. Castrillo je voditeljica odjela Specijalnih zbirki pri Senatskoj knjižnici Sveučilišta u Londonu, a njezin članak istražuje susret književnosti i novih medija kroz primjer računalnih igara Discworld, temeljenih na romanima Sir Terryja Pratchetta. Valja reći, iako jedan od najuspješnijih engleskih autora 20. stoljeća, Pratchett u velikoj mjeri nije bio prisutan u književnoj kritici jer ga je akademska zajednica percipirala poglavito kao popularnoga autora za masovnu (manje zahtjevnju) publiku. Međutim, upravo je popularnost i masovnost čitatelja njegovih romana navela programere računalnih igara da Pratchettova djela osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća prilagode novim medijima. Zbirka Colin Smythe/Terry Pratchett u Senatskoj knjižnici Sveučilišta u Londonu pruža množinu informacija za razumijevanje golemoga Pratchettova književnoga i izdavačkoga opusa, mahom stoga što su sačuvani neprocenjivi – naizgled periferni – autografski zapisi, te vizualni i tiskani izvori koji dokumentiraju njegove kreativne postupke. Iako su spomenute računalne igre u zbirci mahom tretirane kao fizički objekti te su sačuvane uglavnom zbog anegdotalne vrijednosti, njihovo proučavanje paralelno uz druge analogne izvore pruža jedinstvenu priliku da ih se detaljnije istraži, uzimajući u obzir povijesni, socijalni i kulturni, odnosno kulturalni kontekst koji je isprovocirao njihovo nastajanje.

Autorice Jenny Bunn (predavačica na University College London) i Samantha J. Rayner (direktorica Centra za izdavaštvo istoga sveučilišta) potpisuju članak *Observing the author-editor relationship: recordkeeping and literary scholarship in dialogue* ("Promatranje odnosa autor-urednik: dijalog upravljanja zapisima i književnoga istraživanja"). Već u uvodnom sažetku članka ukazuju na to da je pri pozivu autorima za ovo specijalno izdanje uočen nedostatak dijaloga između arhivista i istraživača književnosti. Stoga je članak proizišao upravo iz takve suradnje: između dvaju pojedinaca koji svaki za sebe utjelovljuje višestruki identitet arhivista i izdavača, odnosno arhivskoga i književnoga istraživača. Svrha suradnje bila je uspostaviti zajednički referentni okvir koji bi obuhvatio i dao jednaku težinu problemima i radnom kontekstu jednoga i drugoga. Kako bi pridonijele tomu cilju, obje su se autorice složile da ni jedno od navedenih područja neće biti privilegirano. Fokus studije odnos je autora i urednika u okviru akademskoga izdavačkoga sektora, stoga su i istraživačka pitanja sastavljena iz obje perspektive.

Zaključno, Bunn i Rayner utvrđuju kako je najvažniji ishod takve suradnje zapravo razvoj zajedničkoga referentnoga okvira, u kojem će se dijalog nastaviti kroz šire i apstraktnije ideje o književnom istraživanju, koje se ne smije svesti samo na istraživanje isključivo odnosnih znanstvenih zapisa u arhivskom gradivu.

Paul Gooding, Jos Smith i Justine Mann autori su rada *The forensic imagination: Interdisciplinary approaches to tracing creativity in writers' born-digital archives* ("Forenzična mašta: Interdisciplinarni pristup istraživanju kreativnosti u digitalnim zapisima pisaca"). Članak propituje kako arhivisti, autori (književnici) i istraživači na obostranu korist mogu surađivati u istraživanju prirode kreativnosti kroz digitalne zapise, na način da istovremeno bude osigurano i digitalno očuvanje i digitalno učenje. Sukladno tomu cilju, autori su proučavali komplementarna polja genetičkoga kriticizma i digitalnih humanističkih znanosti kako bi pomogli razvoj arhivskih alata u pravcu svojevrskih "hermeneutičkih alata". Istraživali su potom kako takvi alati mogu omogućiti horizontalno čitanje arhivskih razina, nastojeći razviti koncept *jouer avec les fonds* ("poigravanje fondovima"), podržano suradnjom svih triju čimbenika: istraživača, arhivista i pisaca. Konačno, autori razmatraju na koji način takav pristup dovodi u pitanje postojeće arhivske prakse, te predlažu razne oblike suradnje arhivskih postupanja i novih načina znanstvenih istraživanja.

*Negotiating the born-digital: a problem of search* ("Pregovori s digitalnim: problem pretraživanja") članak je Jane Winters (profesorice digitalne humanistike na Školi naprednoga studija pri Sveučilištu u Londonu) i Andrewa Prescottta (profesora digitalne humanistike na Školi kritičkoga studija pri Sveučilištu u Glasgowu). Winters i Prescottt uvodno naglašavaju kako u suvremenim pristupima istraživanju digitalnih izvora dominira paradigma pretraživanja prirodnoga jezika u slobodnom obliku, koju je popularizirao Google. Googleov način pretraživanja oblikovao je naš pogled na digitalne mogućnosti i duboko utjecao na navike pretraživanja i istraživanja. Ipak, u ranim pionirskim radovima koji su doveli do digitalne revolucije devedesetih godina 20. stoljeća pretraga nije bila u centru pažnje, nego je snažniji naglasak bio na mogućnostima i realizaciji povezivanja datoteka. S velikim porastom količine digitalnih izvora, kao što su repozitoriji e-pošte, Wikileaks odlagališta, arhiv mrežnih stranica i sl., ograničenja pretraživanja tipa Google postaju sve očitija. Ovaj rad detektira upravo ta ograničenja te skicira moguće alternativne pristupe. Prvenstveno predlažu povratak korijenima obnovom interesa za povezivanje datoteka, kao mogući napredniji pristup izvorno nastalomu digitalnomu gradivu (digitalnim arhivima), a autori pogotovo zagovaraju povratak radovima i konceptima pionira u bavljenju digitalnim zapisima, kao što su Vannevar Bush i Ted Nelson.

Specifičnost je ovoga broja što osim članaka nema ni jednoga osvrtu ni prikaza knjiga ili drugih izdanja.